

دانشگاه آزاد اسلامی
واحد تهران مرکزی
دانشکده حقوق

پایان نامه برای دریافت درجه کارشناسی ارشد (M.A)
گرایش: حقوق جزا و جرم شناسی

عنوان:

بررسی راهکارهای عملی و نظری در پیشگیری از تورم کیفری

استاد راهنما:

دکتر حسین غلامی

استاد مشاور:

دکتر رجب گلدوست جویباری

نگارش:

مجید پاشاوند

بهار ۱۳۹۱

چکیده

در عصر حاضر و به دنبال توسعه جوامع در سایه تغییر و تحولات دائم در ابعاد مختلف سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی، قانونگذاران کشورها را اغلب با نوعی افراط گرایی در وضع قوانین کیفری و استفاده حداکثری از کارکرد سرکوبگرانه حقوق جزا واداشته، تا جایی که این عوامل حقوق کیفری را با پدیده ای بنام تورم کیفری؛ ناشی از افزایش بی رویه رفتارهای جرم انگاری شده به عنوان عمل مجرمانه و توسعه قلمرو حقوق کیفری مواجه ساخته است.

این تورم کیفری به دنبال خود نتایج سوء و ناکارآمدی در عرصه سیاست جنایی کشورها بدنبال داشته، لذا لزوم مقابله با این پدیده به دنبال احترام به انسان و ارزشهایی چون آزادی، استقلال، خودمختاری و حق بر متفاوت بودن او از یک طرف و تاکید بر نقش حداقلی دولت در استفاده از ابزار حقوق جزا به عنوان آخرین راهکار از طرف دیگر باعث گردیده که کشورها با مطالعات و بررسی های گسترده و بهره گیری از دیدگاه ها، نظریات و یافته های جرم شناختی و حقوق کیفری درصدد ارائه راهکارهایی در مقابله با بحران تورم کیفری برآیند

لذا آنچه بطور معمول از این مطالعات بدست می آید اینکه تمامی سیستم های کیفری اغلب در دو زمینه نظری و عملی به مقابله با تورم کیفری می پردازند؛ یعنی در زمینه راهکارهای نظری با دخالت در تمام مراحل فرایند کیفری یعنی در مرحله پیش جنایی با استفاده از ابزارهای پیشگیری، از طریق ایجاد مدل‌های جایگزین مقدم بر مداخله کیفری و در مرحله بعد، از طریق تضییق قلمرو مداخله کیفری بترتیب؛ در مرحله جرم انگاری از طریق بازگشت به اصول بنیادین حقوق کیفری و ابزار جرم زدایی، در مرحله پاسخ دهی و رسیدگیهای کیفری از طریق کیفرزدایی و قضازدایی و اتخاذ سیاست جنایی مشارکتی بهره برد و متعاقباً در زمینه عملی نیز در مرحله وضع قوانین کیفری (سیاستهای تقنینی) با اطلاع رسانی و آشنایی و افزایش سطح آگاهیهای نمایندگان مجلس (بخصوص درکشور ایران) با بحران های ناشی از تورم کیفری در جهت لزوم دقت و تمرکز بر مولفه های تورم زدا در طرح های پیشنهادی به مجالس قانونگذاری و در مرحله رسیدگیهای قضایی محاکم دادگستری در فرایند تعقیب و تحقیق با جرح و تعدیل و برخورد محتاطانه در صدور قراربازداشت موقت، و بهره گیری از جایگزینهای کیفری حبس مانند جزای نقدی، کارهای عام المنفعه، محرومیت‌های شغلی و حقوقی، نظام های مختلف اجرای مجازات حبس، نهاد تعلیق، آزادی مشروط و عفو می توان گام های موثری در جهت پیشگیری از معضل تورم کیفری که امروزه دامنگیر اکثر نظام های کیفری جهان بخصوص در ایران است برداشت.

کلید واژه: تورم کیفری، بحران سیاست جنایی، جرم زدایی، کیفرزدایی، قضازدایی، عدالت ترمیمی

فهرست مطالب

عنوان	صفحه
چکیده	
مقدمه	۱
بخش نخست: راهکارهای نظری درپیشگیری از تورم کیفری	
فصل اول: کلیات	۹
مبحث اول: مفهوم، علل و نتایج تورم کیفری	۹
گفتار اول: مفهوم تورم کیفری	۹
گفتار دوم: علل تورم کیفری	۱۰
الف- تبعیت از اهداف سنتی مجازاتهای	۱۰
ب- توسل به جرم انگاریهای غیر ضرور	۱۲
ج- تصویب قوانین کیفری مقطعی	۱۳
د- تعدد و تکثر مراجع قانونگذاری	۱۴
و- عدم تفکیک میان جرم و انحراف	۱۶
ه- بی توجهی به اصول و مبانی جرم انگاری	۱۷
۱- گستره محدوده مبانی جرم انگاری در نظریه های جرم شناسی	۱۸
۲- تبیین مفهوم جرم انگاری	۲۵
۳- اصول حاکم بر فرایند جرم انگاری	۲۵
ی- پیشرفتهای صنعتی و علمی	۳۶
گفتار سوم: نتایج و پیامدهای تورم کیفری	۳۸

۳۸	الف- بی توجهی به ارزشهای اساسی جامعه
۴۰	ب- ایجاد حقوق جزای استثنایی و فنی
۴۱	ج- تاثیر بر روند دادرسی
۴۱	د- پدیده برچسب زنی
۴۵	فصل دوم: راهکارهای پیشگیری از تورم کیفری
۴۶	مبحث اول: پیشگیری از تورم کیفری از طریق ایجاد مدل جایگزین مقدم بر مداخله جزایی
۴۶	گفتار اول: انواع روشهای پیشگیری
۴۸	گفتار دوم: پیشگیری مبتنی بر وضعیت پیش جنایی «نظریه های مربوط به واقعه مجرمانه»
۵۱	گفتار سوم: پیشگیری مبتنی بر اجتماع و نهادهای آن «نظریه های مربوط به رویکرد اجتماعی»
۵۲	الف: نظریه رشد اجتماعی
۵۵	مبحث دوم: پیشگیری از تورم کیفری از طریق تضییق قلمرو مداخله کیفری
۵۶	گفتار اول: تضییق قلمرو مداخله کیفری در مرحله جرم انگاری
۵۷	الف: بازگشت به اصول بنیادین حقوق کیفری
۵۹	ب: جرم زدایی
۵۹	۱- مفهوم جرم زدایی
۶۱	۲- انواع جرم زدایی
۶۳	۳- ضرورت جرم زدایی
۶۶	۴- موانع جرم زدایی
۶۹	گفتار دوم: تضییق قلمرو مداخله کیفری در مرحله پاسخ دهی
۷۰	الف: کیفر زدایی
۷۰	۱- مفهوم و انواع کیفر زدایی

- ۲-کیفرزدایی از طریق اولویت دادن به قایم مقامهای کیفری..... ۷۲
- ۳- حبس زدایی و جایگزینی کیفرهای اجتماع محور ۷۳
- ۴- چالش های فراروی کیفرهای اجتماع محور ۸۶
- گفتار سوم: تضییق قلمرو مداخله کیفری در مرحله رسیدگی و اجرای احکام جزایی..... ۹۴
- الف: قضا زدایی کیفری ۹۵
- ۱- معنا و مفهوم قضا زدایی ۹۵
- ۲- قضا زدایی از طریق مشارکت مردم در فرایند کیفری..... ۹۶

بخش دوم: راهکارهای عملی در پیشگیری از تورم کیفری

- فصل اول: تورم زدایی در مرحله وضع قوانین و رسیدگیهای قضایی..... ۱۰۸
- مبحث اول: تورم زدایی در مرحله وضع قوانین کیفری ۱۰۸
- گفتار اول: مولفه های تورم زدا در فرایند وضع قوانین کیفری..... ۱۰۹
- مبحث دوم: تورم زدایی در مرحله رسیدگی های قضایی ۱۱۱
- گفتار اول: تورم زدایی در مرحله تحقیقات مقدماتی، رسیدگی و صدور حکم ۱۱۱
- الف: جرح و تعدیل در صدور قرار بازداشت موقت ۱۱۲
- ۱- ماهیت، تعریف بازداشت موقت ۱۱۳
- ۲- محاسن و معایب بازداشت موقت ۱۱۳
- ۳- علل افزایش بازداشت موقت ۱۱۴
- ۴- موارد تعدیل و اجتناب از بازداشت موقت ۱۱۶
- ب: جزای نقدی بعنوان جایگزین حبس ۱۱۷
- ۱- ماهیت، انواع جزای نقدی..... ۱۱۷

- ۲- محاسن و معایب جزای نقدی ۱۱۸
- ۳- روزهای جزای نقدی (جریمه روزانه) ۱۲۰
- ج: اشتغال به کارهای عام المنفعه به عنوان جایگزین حبس ۱۲۱
- ۱- ماهیت اشتغال به کارهای عام المنفعه ۱۲۳
- ۲- محاسن و معایب اشتغال به کارهای عام المنفعه ۱۲۴
- ۳- اشتغال به کارهای عام المنفعه در نظام حقوقی انگلستان ۱۲۵
- د: محرومیت‌های شغلی و حقوقی بعنوان جایگزین کیفر حبس ۱۲۷
- ۱- ممنوعیت شغلی ۱۲۷
- ۲- اقامت یا منع اقامت اجباری در نقطه یا محل معین ۱۳۱
- ۳- محرومیت از حقوق اجتماعی ۱۳۴
- گفتار دوم: تورم زدایی در مرحله اجرای مجازات ۱۳۷
- الف: رژیم‌های مختلف اجرای مجازات حبس ۱۳۷
- ب: جرح و تعدیل در اجرای مجازات حبس ۱۴۶
- ۱- تعلیق ۱۴۷
- ۲- آزادی مشروط ۱۵۱
- ۳- عفو ۱۵۳
- نتیجه گیری ۱۵۹
- پیشنهادات ۱۶۲
- فهرست منابع و مآخذ ۱۶۳

مقدمه

حقوق کیفری به لحاظ در اختیار داشتن ضمانت اجرای کیفری و ارتباطی که با آزادی اشخاص جامعه دارد در میان سایر رشته های حقوقی از اهمیت والایی برخوردار بوده و ضامن گسترش عدالت و امنیت در جوامع بشری می باشد.

لذا پیشرفت هر جامعه منوط به آن است که قوانینی پویا و مناسب و در جهت تامین آزادی و امنیت وضع شود. این پویایی بدین معنی نیست که هر روز قانون تغییر پیدا کند، زیرا تغییر بدون برنامه و بی مطالعه نه تنها مشکلی را حل نخواهد نمود بلکه سبب سرگردانی قانونگذار در میان انبوه قوانین ناکارا و عدم آشنایی مردم از قوانین خواهد بود.

امروزه دولتها با تصویب قوانین کیفری در مرحله جرم انگاری سعی در مشخص کردن محدوده ممنوعه افراد و جلوگیری یا حداقل، کاهش اعمال مجرمانه دارند منتها در این موقعیت ویژه نباید دست قانونگذار را در جرم انگاری اعمالی که واقعا مضر به حال اشخاص نیستند و هیچ فایده ای غیر از افزایش بار قوانین کیفری در پی ندارند باز گذاشت بلکه رویه اتخاذی قانونگذار زمانی در عمل موفق خواهد بود که ضمن احترام به آزادی های خصوصی فرد، جرم انگاری را مستند به اصول و مبانی نظری و عملی مورد پذیرش افکار عمومی جامعه و مجامع بین المللی نماید زیرا امروزه این مراجع بین المللی مانع از این هستند که دولتها بدون اصول و ضابطه خاصی، آزادی های اشخاص را که در کنواسیون های بین المللی و اسناد حقوق بشری و قوانین اساسی کشورها به رسمیت شناخته شده اند سلب نمایند. بنابراین قانونگذار باید بدون توجه به رویکرد ذهنی گرایانه صرف، به هنگام وضع قوانین کیفری بخصوص در جرم انگاریهای غیر ضرور و صرفا امنیت گرا و با هدف سرکوبی هرنوع بی هنجاری و به هنگام رسیدگی های قضایی در تبیین حدود اختیارات قضات در تعیین نوع مجازات از جهت تناسب با خود مرتکب و شرایط و مقتضیات زمانی و توجه به واقعیت های جرم شناختی به عمل آورد تا با

آثار زیانبار ناشی از بی توجهی به این مسائل که عامل عمده در افزایش تورم کیفی است مواجه نگردد.

۱- بیان مساله

روند رو به رشد نرخ بزهکاری و افزایش تکرار جرم از یک طرف و تغییر و تحولات دایمی و تاسف بار در قوانین جزایی از طرف دیگر باعث بوجود آمدن یک نوع بحران در سیاست جنایی گردیده که یکی از نتایج مهم آن تورم زایی ناشی از افزایش حجم نرخ جرایم و مجازاتها و نوعی لجام گسیختگی در توسعه قلمرو مداخله کیفی است که نتیجه آن بی توجهی به ارزشهای اساسی جامعه، ایجاد حقوق کیفی فنی و استثنایی، تاثیر منفی بر روند رسیدگی ها از طریق اطاله داری، ایجاد پدیده برچسب زنی و در کل، بازنمایی منفی از کارکرد سیستم عدالت کیفی و نهایتا افزایش فساد در جوامع را بدنبال دارد. منتسکیو معتقد است که «فساد در جامعه دو قسم است: اول؛ هنگامی که توده مردم قوانین را رعایت نمی کنند، این درد چاره پذیر است و دیگر آنکه قوانین توده مردم را فاسد می کند که این درد درمانی ندارد.» در نتیجه دولتها در جهت ارائه راهکاری برای پیشگیری از تورم کیفی می توانند هم از طریق فرایند نظری به پیشگیری از طریق توسل به راهکار مهم جرم زدایی، کیفرزدایی، قضازدایی دامنه مداخله کیفی را مضیق نموده و هم اینکه در فرایند عملی از طریق لحاظ مولفه های تورم زدا در مرحله تقنینی و بوسیله نمایندگان مجلس و هم در مراحل رسیدگیهای قضایی با بهره گیری از ابزارهای مختلفی از قبیل تعلیق، آزادی مشروط، عفو و... که در این پایان نامه به آنها اشاره شده در جهت حبس زدایی که عامل مهم تورم زایی است و با کاهش جمعیت زندانها گام های اساسی بردارد.

۲- ضرورت تحقیق

آنچه نگارش این پایان نامه را ضروری ساخته در درجه اول ملاحظه وضعیت نابسامان سیستم کیفری کشورها بخصوص در ایران که با افزایش روند رو به رشد بزهکاری روز به روز شاهد افزایش حجم جرایم ارتكابی در بعد کمی و کیفی و عواقب مخرب آن بر زندگی فردی و جمعی هستیم

لذا آنچه که این جریان و ضرورت چاره اندیشی برای آن را توجیه می کند در کل وجود یک حالت بحران در سیاست جنایی؛ و تورم کیفری به عنوان یک عامل مستقیم و مهم موجد آن است که سعی نگارنده بر این بوده که ابتدا به طرح و بررسی یک سری مباحث در حیطه مطالعات نظری و بر حول محور پیشگیری از جرم انگاری های افراطی در مرحله تقنین و سپس در جهت پیشگیری از افراط در کیفر گذاری و اعمال بی رویه مجازاتها توسط مجریان عدالت کیفری به ارائه راهکاری عملی و مجموعاً یک راهکار جامع و گسترده در حل این معضل اساسی پرداخته شود.

۳ - اهداف تحقیق

در این تحقیق بدنبال این مساله هستیم که ضمن تشریح مفهوم و علل تورم کیفری و نتایج منفی حاصل از آن بر نظام عدالت کیفری به ارائه یک راهکار همه جانبه و گسترده به سیاستگذاران جنایی در تبیین یک سیاست جنایی موثر و کارا برای حل مشکلات هستیم.

۴- پیشینه تحقیق

پیرامون مساله تورم کیفری و افزایش حجم جمعیت کیفری و در نتیجه راهکارهای عملی و نظری پیشگیری از آن به صورت مستقیم و اختصاصی بصورتی که در این پایان نامه هم به آن اشاره شده است پژوهشی صورت نگرفته است اما پیرامون مباحث مرتبط با آن کتابها، رساله ها و مقالاتی از سوی عالمان، محققین و پژوهشگران حقوق کیفری به رشته تحریر درآمده که هر یک از یک زاویه به بررسی موضوع پرداخته اند از جمله رساله دکتری آقای فیروز محمودی جانکی با عنوان «اصول، مبانی و شیوه های جرم انگاری»، پایان نامه کارشناسی ارشد آقایان محمدگودرزی با عنوان «تورم قوانین کیفری در ایران و لزوم جرم زدایی» و سید حسن حسینی نیک با عنوان «بحران در سیاست جنایی ایران» به بررسی مفهوم و لزوم پیشگیری از این پدیده پرداخته شده است.

همچنین در خصوص مهمترین بحث مطرح در این پایان نامه یعنی رویکرد حداقلی به حقوق جزا در کاهش بحران تورم کیفری در سیاست جنایی کشورها کتابهای ارزنده ای همچون کتاب دوجلدی خانم می ری دلماس مارتی با عنوان «نظام های بزرگ سیاست جنایی» و کتاب خانم لازرژ کریستین با عنوان «درآمدی بر سیاست جنایی» و در کنار اینها به عنوان مکمل و نگاهی تخصصی تر و در جهت تکمیل و بسط و گسترش موضوعات مطروحه در پایان نامه از مقالات مختلفی از جمله «تورم کیفری، عوامل و پیامدها» نوشته آقایان محمدجعفر حبیب زاده و علی حسین نجفی ابرند آبادی و کیومرث کلانتری، فصلنامه علمی پژوهشی مدرس و «تورم جزایی و پیامدهای آن» نوشته آقای اسماعیل رحیمی نژاد، فصلنامه مفید دانشگاه مقید قم، «بحران سیاست های جنایی کشورهای غربی» نوشته ریموند گسن و ترجمه آقای علی حسین نجفی ابرند آبادی، مجله تحقیقات حقوقی دانشگاه شهید بهشتی و سایر منابع که در فهرست منابع و ماخذ به تفصیل به آنها اشاره گردیده مورد استفاده بهره برداریهای لازم قرار گرفته شده است.

۵-سوالات تحقیق

۱-از بعد نظری تضییق مداخله حقوق کیفری و در مقابل آن افزایش پاسخ دهی های غیررسمی در قبال جرایم تا چه میزان در کاهش تورم موثر خواهد بود؟

۲- جایگزین های کیفر حبس تا چه اندازه در کاهش تورم کیفری می تواند نقش داشته باشند؟

۶-فرضیه های تحقیق

۱-رویکرد حداقلی به حقوق کیفری و استفاده از سایر نهادهای حقوقی غیررسمی سهم بسزایی در جلوگیری از قانون گریزی افراد جامعه و مشارکت هرچه گسترده تر آنان در فرایند کیفری را بدنبال خواهد داشت.

۲-استفاده بجا و مناسب از جایگزینهای کیفر حبس اگر بصورت مدیریتی و برنامه ریزی شده نباشد نه تنها باعث تراکم زدایی نخواهد شد، بلکه با تضعیف کارکرد اجتماع محوری در نزد افراد جامعه نمی تواند به هدف تورم زدایی دست یابد.

۷- روش و سازماندهی تحقیق

روش تحقیق در این پایان نامه مراجعه به کتابخانه و استفاده از شیوه توصیفی و تحلیلی می باشد روش سازماندهی این پایان نامه کلا بصورت دو بخشی بوده که بخش اول شامل دو فصل که فصل اول تحت عنوان کلیات و در ذیل دو مبحث مفهوم، علل و سپس نتایج حاصل از تورم کیفری بررسی و تجزیه و تحلیل شده و در فصل دوم تحت عنوان راهکارهای پیشگیری از تورم کیفری (بصورت نظری) و در ذیل دو مبحث ابتدا به تشریح و تبیین انواع روشهای پیشگیری هم در مرحله پیش جنایی و هم در مرحله واکنشی از طریق تضییق مداخله قلمرو کیفری پرداخت شده و بالاخره در بخش دوم تحت عنوان راهکارهای عملی در پیشگیری از تورم کیفری طی یک

فصل و در ذیل دو مبحث ابتدا به تورم زدایی در مرحله وضع قوانین و سپس به تورم زدایی در مرحله رسیدگیهای قضایی مورد بررسی و تجزیه و تحلیل قرار گرفته شده است.

بخش نخست :

راهکارهای نظری درپیشگیری از تورم کیفی

امروزه افزایش بار نظام عدالت کیفری؛ ناشی از تورم کیفری که موضوع بحث این پایان نامه می باشد باعث کاهش سطح کیفیت رسیدگی های قضایی، و در مجموع باعث ایجاد یک حالت بحران در اکثر نظامهای کیفری شده است. لذا در این بخش که اختصاص به موضوع راهکارهای نظری در مقابله با این بحران دارد و طی دو فصل؛ در فصل اول و تحت عنوان کلیات ابتدا به تبیین مفهوم و ارائه تعریفی واحد از پدیده تورم کیفری و به دنبال آن عوامل ایجاد کننده و پیامدهای ناشی از این سوء بحران در سیاست جنایی به عنوان زمینه پیش مطالعاتی خواهیم پرداخت که پس از آشنایی اجمالی به دنبال آن متعاقبا در فصل دوم که بحث عمده این بخش نیز می باشد ذیل عنوان راهکارهای پیشگیری از تورم کیفری، به صورت یک سری مباحث نظری ابتدا در وضعیت پیش جنایی و قبل از وقوع بزه و اقدام واکنشی علیه بزهکاری و در مرحله بعد از طریق تضییق محدوده اقدامات واکنشی نظام های کیفری به چگونگی مقابله با افزایش این پدیده، نگاهی اجمالی و تا حد امکان وسیع خواهیم داشت:

فصل اول: کلیات

آنچه که در این فصل تحت عنوان کلیات مورد بررسی قرار می‌گیرد آشنایی با مفهوم تورم کیفری و اینکه این پدیده تحت تاثیر چه عواملی رشد و گسترش می‌یابد و چه نتایجی در سیاست جنایی نظام های کیفری دارد به عنوان زیر بنای مطالعاتی و برای ورود به بحث راهکارهای پیشگیری از آن از اهمیت ویژه ای برخوردار است لذا در این فصل طی سه گفتار و در ذیل یک مبحث ابتدا به تعریف و ماهیت این پدیده و سپس به عوامل موجد آن و در انتها نتایج حاصل از آن را بررسی خواهیم نمود.

مبحث اول : مفهوم، علل و نتایج تورم کیفری

گفتار اول: مفهوم تورم کیفری

در نیمه سده نخست عصر حاضر، حقوق کیفری و نهادهای مختلف آن در اثر وقایع جنگ جهانی اول و دوم و پیامدهای سیاسی آن، برای حکومت های منبعث از این وقایع، به ابزارهای سرکوبگر علیه شهروندان تبدیل شد و از همه مهمتر اصل قانونمندی جرایم و مجازاتها که اساس هر نظام کیفری محسوب می شود با اعمال اصل قیاس و تمثیل در امور کیفری به شدت خدشه دار و باعث شد تا کشورها برای کاهش یا حداقل ثابت نگهداشتن نرخ تبهکاری و جلوگیری از تکرار جرم اقدام به تغییر و تحولات دائمی در قوانین خود که عمدتا در راستای توسعه دامنه جرایم و یا تشدید مجازاتهاست گام برداشته و با تورم غیر قابل کنترل قوانین کیفری مواجه گردیده اند. لذا نتیجتا تعریفی که میتوان از تورم کیفری ارائه کرد عبارت است از: تصویب بدون ضرورت و قطور نمودن بی رویه مجموعه قوانین کیفری با جرم انگاریهای جدید ناشی از وجود حالت بحران در سیاست جنایی و استفاده بی رویه از این مجازاتها در عمل.

گفتار دوم: علل تورم کیفی

علل تورم کیفی متعدد است زیرا اولاً: این علل گستره وسیعی داشته و متنوع است ثانیاً: از یک جامعه نسبت به جامعه دیگر متفاوت اند ثالثاً: تابعی از وضعیت اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و... حاکم بر جامعه اند. لذا در مجموع موارد زیر میتواند از عمده ترین علل موجد تورم کیفی محسوب شوند:

الف- تبعیت از اهداف سنتی مجازاتها

نباید برای کنترل رفتاری که می تواند به وسیله سایر رشته های حقوقی به شکل موثری تحت نظم در آید از حقوق جزا استفاده کرد در هر جامعه ای که برای آزادی ارزش قائل است باید از حقوق جزا به عنوان آخرین راه حل برای کنترل اجتماعی (در موارد کاملاً ضروری) استمداد کرد.^۱

رسالت سیاست جنایی موفق و کارا این است که جهت برخورد با جرایم علاوه بر مقررات کیفی، از قایم مقامهای کیفی نیز استفاده کند.

انریکوفری قایم مقامهای کیفی را شامل جنبه هایی مانند اقتصادی، سیاسی، مدنی و اداری، تربیتی خانوادگی، مذهبی و علمی می دانست^۲ حتی به اعتقاد وی برای دفاع در قبال بزهکاری و اعتلای سطح اخلاقی مردم کوچک ترین پیشرفت در وسایل و اقدامات جلوگیری از جرایم، هزار بار بیشتر از تدوین یک دوره قانون جزا ارزش دارد.^۳ بدون تردید وقتی یک دولت با دخالت مستقیم یا غیر مستقیم خود در روابط مردم در زمینه اجتماعی، اقتصادی،

---

^۱ - کلارکسون، سی. ام. وی، تحلیل مبنای حقوق جزا، ترجمه حسین میر محمد صادقی، چاپ اول، تهران، انتشارات جهاد دانشگاهی شهید بهشتی، ۱۳۷۱، ص ۲۲۴

^۲ - کی نیا، مهدی، علوم جنایی، چاپ اول، تهران، انتشارات دانشگاه تهران، ۱۳۴۵، جلد ۳، ص ۱۳۶

^۳ - محسنی، مرتضی، کلیات حقوق جزا، چاپ دوم، تهران، انتشارات گنج دانش، ۱۳۷۵، ص ۲۲۶

سیاسی ، ... مردم به توسعه روز افزون جرایم و مجازاتها اقدام می کند نشانه این است که به اعتقاد چنین کشوری مجازاتها نقش اول را در موفقیت سیاست جنایی ایفا می کنند.^۱

اصرار بر تعیین حداکثر مجازات در پاره ای موارد، امکان دادن به تعبیرها و تفسیرهای دادگاهها در برخی از مواد و به خصوص تفویض اختیارات وسیع به دادگاهها در نوسان بین حداقل و حداکثر که گاه فاصله آنها نیز بسیار زیاد است، تعیین مجازات های شدید در برخی از جرایم قانون را دستخوش بی ثباتی و بی قراری می کند.^۲ که راه را برای تورم کیفری باز می کند.

لذا در اینجا عامل عمده ایجاد کننده تورم کیفری ، مجازات گرایی و تبعیت از اهداف سنتی مجازاتها و موضوعیت دادن به آنهاست؛ توسل دولتها به جرم انگاریهای فراوان حاکی از اهمیت بخشی به نقش مجازاتها می باشد، در حالیکه داده های اخیر جرم شناسی و تاریخ حقوق جزا نشان می دهد که همه مکاتبی که از این فکر الهام گرفته اند با شکست مواجه شده اند زیرا با وجود اعمال مجازات ها ، پدیده تکرار جرم همیشه روند رو به رشد خود را طی کرده بطوریکه برخلاف تصور همگان در فرانسه در فاصله سال های ۱۸۲۶ تا ۱۸۸۰ میلادی ، میزان جرایم ۲۶ برابر افزایش پیدا کرد با اینکه در همین دوران جمعیت فرانسه فقط ۱۰ درصد افزایش یافته بود.^۳

پس در اینجا؛ تبعیت از این اهداف یعنی «۱- هدف ارعابی ۲- هدف کیفری ۳- هدف اصلاحی ۴- هدف سلب صلاحیت مجازاتها» و موضوعیت دادن به خود مجازاتها به عنوان عامل دیگر تورم کیفری محسوب می شود. مرحوم دکتر محمد باهری در این خصوص می نویسد: «قبول اقدامات تامینی و تربیتی در حقوق جزای مدرن به این علت بود که در طی قرن نوزدهم فلسفه

^۱ - رحیمی نژاد، اسماعیل ، « تورم جزایی و پیامدهای آن » ، فصلنامه مفید ، دانشگاه مفید، شماره ۹ ، ۱۳۷۶ ، ص ۱۶۰

^۲ - نوربها، رضا ، « قانونی ترد در قالب شیشه »، مجله تحقیقات حقوقی دانشگاه شهید بهشتی، شماره ۲۰ ، ۱۳۷۵ ، ص ۹۹

^۳ - حبیب زاده، محمد جعفر و نجفی ابرند آبادی، علی حسین و کلانتری، کیومرث ، « تورم کیفری ، عوامل و پیامدها » ، فصلنامه علمی پژوهشی مدرس ، شماره ۴ ، دوره پنجم (پیاپی ۲۱) ، زمستان ۱۳۸۰ ، ص ۶۳

نئوکلاسیک در مبارزه با بزهکاری و بخصوص تکرار جرم با شکست مواجه گردیده تجربه نشان داد که پاره ای از بزهکاران و مجرمان به عادت و بیماران روحی از درک واقعیت مجازات عاجزند و اثر هراس انگیز آنرا احساس نمی کنند و به همین جهت از آن پروا نکرده و به فعالیت و تلاش بزهکارانه خود ادامه می دهند .

در مقابل چنین شخصیت‌هایی دفاع جامعه منحصرأ با اعمال مجازات تامین نمی گردید؛ بنابراین حفظ جامعه در مقابل چنین کیفیات خطرناکی ایجاد و اعمال تدابیر تامینی را ایجاب می کرد.^۱ لذا در مقابل دیدگاه‌های این مکاتب ، مکاتب دیگری مثل مکتب تحقیقی و مکتب دفاع اجتماعی جدید ظهور کردند که به جای تمرکز بر روی مجازات‌ها به شخصیت و حالت خطرناک مجرم توجه خاصی داشتند.

ب- توسل به جرم انگاریهای غیر ضرور

یکی دیگر از دلایل تورم کیفری وجود مقررات غیر کیفری در مجموعه قوانین کیفری است گاهی قانونگذار در خصوص جرم انگاری فقط به قوانین کیفری بسنده نکرده بلکه ضمن تصویب قوانین غیر کیفری نیز گاهی به جرم انگاری های غیر ضروری اقدام کرده است. این روند معمولاً با دخل و تصرف مقنن ، در شرایط لازم برای تحقق رکن مادی و معنوی و عدول از تعریف قانونی و کیفری پذیرفته شده جرایم صورت می گیرد که در نتیجه آن ، صدق عنوان مجرمانه بر عمل مرتکب را سهولت می بخشد.^۲

برای مثال قانونگذار ایران در ماده ۵۵۳ قانون تجارت ، تخریب یا اخفاء و نگهداری اموال ورشکسته توسط اقوام وی را مستوجب مجازات جرم سرقت دانسته ، در حالی که طبق قانون

---

^۱ - باهری، محمد ، حقوق جزای عمومی ، چاپ اول، تهران ، انتشارات بی جا ، ۱۳۴۰ ، جلد ۲ ، ص ۳۶۵

^۲ - شمس ناتری، محمد ابراهیم و جاهد، محمد علی ، « عوامل و نتایج تورم کیفری و راهکارهای مقابله با آن » ، فصلنامه تخصصی فقه و حقوق ، شماره ۱۷، تابستان ۱۳۸۷ ، ص ۱۰۴

مجازات اسلامی، رکن مادی سرقت باید به صورت ربودن مال غیر باشد نه تخریب یا اخفاء و نگهداری مال غیر.

ج- تصویب قوانین کیفری مقطعی

قوانین کیفری با ضمانت اجرای شدید خود می توانند خواسته حکومت مبنی بر اطاعت شهروندان و تامین امنیت عمومی را فراهم سازند. لذا بی جهت نیست که قوانین جزایی را «شمشیر قوانین» لقب داده اند؛ بعد از هر انقلاب و شورشی حاکمان جدید قوانین کیفری را براساس نیازهای خود تغییر می دهند با تغییر نظام حکومتی، نیازهای جامعه نیز دگرگون می شود و حاکمان برای حفظ امنیت و اقتدار حکومت، مقررات جدیدی پیش بینی می کنند و بر اساس نیازها اعمالی را جرم اعلام می کنند.

مصادیق این اعمال در جوامع مختلف و در زمانها و مکانهای متفاوت و برحسب تحول رژیم سیاسی این کشورها در نوسان است.^۱ اما منطبق بر اصول حقوقی نیست پس از پیروزی انقلاب اسلامی در ایران نیز به لحاظ تغییر نظام حکومتی ما شاهد تصویب مقررات کیفری متعدد فراوانی بوده ایم که بعضی از این مقررات - که با رعایت ملاحظات سیاسی وضع شده اند- با اصول کلی حاکم بر حقوق جزا در تعارض از قبیل «لایحه قانونی راجع به متجاوزین به اموال عمومی و مردم، اعم از اشخاص حقیقی و حقوقی» مصوب ۱۳۵۸/۹/۲۲.

در واقع قانون گذار برای حفظ و مراعات مصالح سیاسی حکومت، حتی در زمینه اعمال ارتكابی فاقد سوء نیت نیز جرم انگاری کرد و برای آن مجازات تعیین نمود که با اصول حقوقی سازگار نیست.^۲

^۱ - لواسور، ژرژ، «سیاست جنایی» ترجمه علی حسین نجفی ابرند آبادی، مجله تحقیقات حقوقی دانشگاه شهید بهشتی شماره ۱۱ و ۱۲، ۱۳۷۲، ص ۳۹۹

^۲ - حبیب زاده، محمد جعفر و نجفی ابرند آبادی، علی حسین و کلانتری، کیومرث، همان منبع، ص ۶۴

بحرانهای اقتصادی نیز تنها بزهکار را منفعل نمی کند، بلکه دولتها نیز برای اینکه معادله جرم همواره علیه بزهکار باشد به اقدام واکنشی (جرم انگاری یا تشدید مجازات) دست می زنند به طوری که « مرل و ویتو»^۱ اعتقاد دارند که : « بحرانهای اقتصادی به طور ادواری ، دولتها را به اجرای یک نظام کیفری ناشی از ضرورت که ویژگی آن بازگشت غریزی به واکنشهای باستانی مجازات مبتنی بر انتقام جویی و شدت است تشویق می کند در چنین شرایطی راهها و فنون پیشرفته که جرم شناسان بوجود آورده اند مطرح نیست.»^۲

طبیعی است که وجود این نوع قوانین و عدم فسخ آنها از سوی مقنن به ظهور پدیده تورم کیفری کمک می کند برای مثال در ایران اگر آمار قوانین موقتی بین سالهای ۱۳۶۰ تا ۱۳۷۸ را ملاحظه کنیم تقریباً به ۲۱ مورد از این قوانین آزمایشی بر می خوریم که با وجود انقضای مهلت قانونی ، بعضاً با تمدید دوره در مجلس شورای اسلامی ، همچنان از قدرت اجرایی برخوردار دارند قوانین موقتی و آزمایشی معمولاً براساس ضرورت های پیش آمده و بدون انجام کارشناسی های لازم و کامل فقط در جهت تامین اهداف مقطعی به تصویب می رسند، بدین جهت و به لحاظ وجود این خاصیت (تصویب بدون انجام مطالعات لازم) این قوانین برای دراز مدت کارایی لازم را ندارند.^۳

د- تعدد و تکثر مراجع قانونگذاری

تعدد مراجع قانونگذاری یکی از عمده ترین دلایل تورم کیفری از جمله در کشور ایران می باشد مطابق اصل هفتاد و یکم قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران « مجلس شورای اسلامی در عموم مسائل ، در حدود مقرر در قانون اساسی می تواند وضع قانون کند»

---

^۱ - Merle & Vitu

^۲ - پیکا، ژرژ، جرم شناسی ، ترجمه علی حسین نجفی ابرند آبادی، چاپ اول تهران ، دانشگاه شهید بهشتی ، ۱۳۷۵، ص ۴۵

^۳ - شمس ناتری، محمد ابراهیم و جاهد، محمد علی ، همان منبع ، ص ۱۰۰